

การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของวิหารไทลื้อ ระหว่างกรณีศึกษาในเมืองน่าน ประเทศไทย กับกรณีศึกษาใน
แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน
ศิริโรดม เสือคล้าย^{1*}

The Comparative Study of Development of Dai-Lue Vihara in Nan, Thailand and
Xixuangbanna, Yunnan, China^{1*}
Sirodom Sueakhlai^{1*}

ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
Faculty of Architecture, Naresuan University, Muang, Phitsanulok, Thailand, 65000
* Corresponding author. E-mail address: modoris.nu@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของวิหารไทลื้อในสิบสองปันนา และในจังหวัดน่าน ประเทศไทย มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงรูปแบบของวิหารไทลื้อที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีการปรับเปลี่ยนโดยได้รับอิทธิพลที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อรูปแบบของวิหารไทลื้อทั้ง 2 แหล่งที่ตั้งจากกรณีศึกษานำมาสู่การวิเคราะห์ในแง่มุมต่างๆ อันได้แก่ แผนผังวัด แผนผังอาคาร รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม จากกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง ผลของการศึกษาทำให้ทราบว่า ในดินแดนสิบสองปันนา รูปแบบการสร้างวิหารก็ยังมียึดถือรูปแบบเดิม แต่ใช้ว่าเป็นรูปแบบเดิมทั้งหมด ยังมีบางส่วนได้รับอิทธิพลจากศิลปะสถาปัตยกรรมจีนเข้ามาผสมด้วย ส่วนในประเทศไทย ในช่วงที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย รูปแบบของวิหารในช่วงแรก เป็นรูปแบบที่มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมจากวิหารต้นแบบที่สิบสองปันนา หลังจากนั้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ยังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านนาและประเทศใกล้เคียง เช่นรูปแบบของวิหารทรงคฤหาส์ที่ได้รับอิทธิพลของวิหารแบบล้านนา หรือ วิหารที่มีหลังคาอ่อนช้อยแบบหลวงพระบาง ทำให้รูปแบบของวิหารไทลื้อมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของกลุ่มชน และผู้คนที่ให้การอุปถัมภ์ แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบวิหารไทลื้อที่พบจากทั้งสองแหล่งที่ตั้งของกรณีศึกษาก็ยังมีลักษณะร่วม กล่าวคือ การคงไว้ซึ่งแนวคิดของวิหารไทลื้อต้นแบบที่สิบสองปันนา ผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่น จนทำให้เกิดวิหารที่มีลักษณะเฉพาะตามถิ่นที่อยู่ขึ้นมา

คำสำคัญ : พัฒนาการ วิหาร สถาปัตยกรรมไทลื้อ

ABSTRACT

A comparative study on Viharas of Dai-Lue in Sib Song Punna, China; and in Nan, Thailand aims to explore the unique identity of Vihara Dai Lue and their transformation due to different influence and different locations. Seven Viharas were selected as case studies in order to analyse temples' lay outs, Viharas' floor plans, architectural characteristics and structures. Findings from the study reveal that almost all of Viharas in Sib Song Panna had been built regarding with traditional ways; whereas some Viharas had been partially influenced by Chinese art and architectural styles. During the early settlements of Dai-Lue settlement in the North of Thailand, the study shows that the characters of Viharas remains similar to Sib Song Panna's traditional style as a Vihara with Hipped roof and Gable on the Top. Since then the characteristics of Viharas has been transformed in line with Lanna culture and other adjacent cultural influence. Vihara Karu (Vihara wita gable roof, as Lanna style) style is a case in point of Lanna identities, and Viharas with the roof light cave is an illustration of Luangprabang styles. This study points out that transformation of Vihara Tai Lue were created in regard to the main characteristics of any supportive groups. Interestingly, Vihara Tai Lue in both study areas has something in common; they were built in line with Sip

Song Punna characteristics; and they were mixed and engaged with the local cultural styles. These two factors make Viharas of Tai Lue has become unique and different from other.

Keywords : Transformation Vihara Dai (Lue) Architecture.

บทนำ

ชาติพันธุ์ “ไท” เป็นชนชาติหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน และมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เด่นชัดทั้งวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย รวมถึงการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน และสถาปัตยกรรมเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาวไทมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นหลายแห่งในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งจากการขยายอาณาเขตของตนไปสู่พื้นที่ต่างๆในอดีตการกระจายตัวของ การตั้งถิ่นฐานการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ไปจนถึงการถูกรับรองจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ในปัจจุบันอาณาจักรของชาติพันธุ์ไทที่เคยมีในอดีต ได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายประเทศ เช่น ประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศสาธารณรัฐเมียนมาร์ เป็นต้น ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าชาวไทที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศต่าง ๆ จึงมีการเปลี่ยนผ่านการปกครอง และตกอยู่ในสภาวะที่ถูกห้อมล้อมจากกลุ่มชนวัฒนธรรมอื่นหลายยุคหลายสมัย ซึ่งแตกต่างกันไปตามการตั้งถิ่นฐานและบริบทที่ตนมีปฏิสัมพันธ์อยู่ เมื่อชาวไทตกอยู่ภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน ภูมิทัศน์ทางกายภาพของชุมชนที่เป็นผลสะท้อนและตกผลึกมาจากวัฒนธรรม ซึ่งสันนิษฐานว่าแทบทุกแห่งน่าจะมีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องด้วยต้นกำเนิดแหล่งเดียวกันในตอนต้น จะยังคงมีแบบแผนอันเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศ วิถีชีวิต และสถาปัตยกรรม ร่วมกันหรือต่างกันอย่างไร อีกทั้งยังคงมีระบบคุณค่าของความยั่งยืนเฉกเช่นเดิมหรือนำพาชุมชนไปสู่สถานะที่แตกต่างกันในระดับใด¹

การศึกษาและทำความเข้าใจถึงพัฒนาการของแหล่งตั้งถิ่นฐานชาวไทลื้อที่มีความสำคัญในประเทศไทย และแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ด้วยการเปรียบเทียบในแง่ของผังชุมชน สภาพแวดล้อมรอบบริบทของเรือนและเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมให้สอดคล้องสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์และสรุปหาแนวทางที่เป็นผลต่อการพัฒนาแนวคิดการออกแบบสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ (Built environment) ในอนาคต

ไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา

ก่อนที่ชาวไทลื้อจะมาอยู่ที่ดินแดนสิบสองปันนานั้น ชาวไทลื้อเริ่มต้นที่อาณาจักรไทมุง อาณาจักรแรกของชนชาติไทย อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลือง) ต่อมาก็ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง ย้อนไปถึงระยะเวลา 25,000 ปีก่อนพุทธกาล จนกระทั่งถึง 392 ปีก่อนพุทธกาล อาณาจักรไทมุงถูกรุกรานอย่างหนักจากชาว “ตาด” (Tartar) ชาวไทมุงทนการกดขี่ข่มเหงไม่ได้จึงอพยพลงมาตามแนวเส้นทางของสายน้ำเป็นหลัก

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 328 อาณาจักรไทมุงถูกรุกรานอย่างหนักอีกครั้งจากพระเจ้าจิ้นซีฮ่องเต้ ผู้สร้างกำแพงเมืองจีน อาณาจักรไทมุงก็ถึงกาลอวสาน รวมระยะเวลาของอาณาจักรได้ทั้งหมด 700 ปีเศษ

ครั้นเมื่อประมาณศตวรรษที่ 12 มีวีรบุรุษชาวไทลื้อชื่อ “เจ้าเจื่องหาญ” ได้รวบรวมหัวเมืองต่างๆ ในสิบสองปันนาตั้งเป็นอาณาจักรแจลื้อ (จีนเรียก เซอลี่) ศูนย์กลางอยู่ที่หอคำเมืองเชียงรุ่ง เป็นระยะเวลา 790 ปี ต่อมาในสมัยเจ้าอินเมือง ได้มีการแบ่งเขตการปกครองเป็นสิบสองหัวเมือง แต่ละหัวเมืองให้มีนาที่นา 1,000 หาบข้าว (เชื้อพันธุ์ข้าว) จึงเป็นที่มาของชื่อเมืองว่า “สิบสองปันนา”

ปัจจุบันชาวไทลื้ออาศัยอยู่ในเขตปกครองพิเศษสิบสองปันนาก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2496 ตั้งอยู่ทางตอนใต้สุดของมณฑลยูนนาน (มณฑลยูนหนัน-Yunnan) ติดกับรัฐฉาน (Shan State) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสหภาพเมียนมาร์ และอยู่ติดกับแคว้นพงสาลี ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีพื้นที่ประมาณ 19,700 ตารางกิโลเมตร และมีประชากรประมาณ 1,000,000 คน พื้นที่ประมาณร้อยละ 95 ของเขตการปกครองพิเศษสิบสองปันนาเป็นป่าเขา และมีประชากรอยู่อาศัยน้อยกว่าหนึ่งในสาม ส่วนมากเป็นชาวเขาเผ่าต่างๆ เช่น ฮานี (Hani) ละหู่ (Lahu) และบูหลาง (Bulang) เป็นต้น ส่วนพื้นที่ที่เหลือประมาณร้อยละ 5 นั้น เป็นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ ซึ่งแม้ว่าจะมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 978 ตารางกิโลเมตร แต่ก็เป็นที่อยู่อาศัยของประชากรส่วนใหญ่ ประกอบด้วยที่ราบลุ่มหลายแห่ง โดยเฉพาะการตั้งถิ่นฐาน

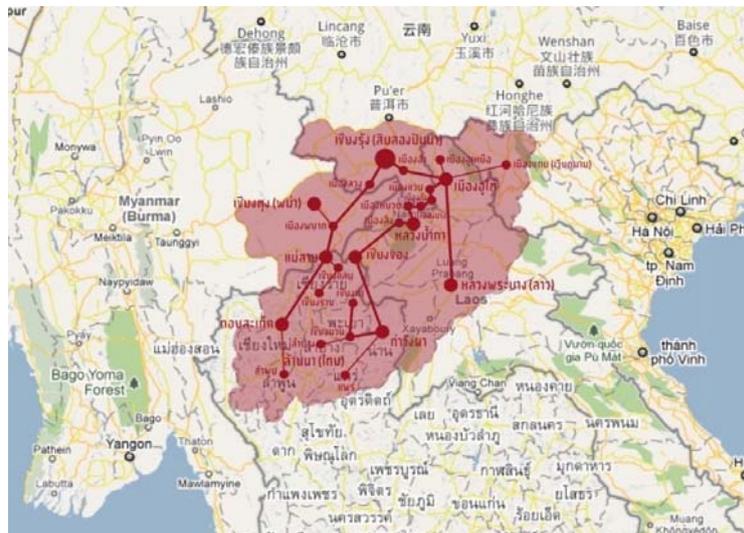
¹ ชัยสิทธิ์ คำนกิตติกุล, “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมไทใหญ่” โครงการภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น. (ทุนสนับสนุนการวิจัย สกว. 2548)

ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 160 ตารางกิโลเมตร ส่วนที่ราบลุ่มที่มีขนาดย่อมลงไปมีหลายแห่ง เช่น เมืองลอง (Moeng Long) เมืองฮำ (Moeng Ham) เมืองหล่า (Moeng La) และเชียงรุ่ง (Chiang Rung) ซึ่งแต่ละแห่งมีพื้นที่ระหว่าง 70-80 ตารางกิโลเมตร

ไทลื้อในประเทศไทย

ชาวไทลื้อมีการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งชุมชนล้านนาหรือภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยมานานหลายร้อยปีแล้ว ทั้งนี้ การเคลื่อนย้ายครั้งใหญ่เกิดใน "ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" ของล้านนาในสมัยพระเจ้ากาวิละ หรือยุครณบุรีจนถึงต้นยุครัตนโกสินทร์ ชาวลื้อเป็นชนชาติที่มีวัฒนธรรมเดียวกับชาวยองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่-ลำพูนปัจจุบัน เป็นชาวแคว้นสิบสองปันนาด้วยกันทั้งสิ้น ต่างกันที่ชาวยองที่เชียงใหม่ลำพูนนั้นอพยพมาจากเมืองยองและเมืองต่างๆ ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงหรือที่ชาวสิบสองปันนาเรียกว่าแม่น้ำล้านช้าง ส่วนชาวลื้อที่พะเยา-เชียงราย-น่านมาจากเมืองต่างๆ ในฝั่งตะวันออกที่ติดกับล้านช้างและน่าน

ชาวลื้อที่อยู่ในพะเยา-เชียงราย-น่านปัจจุบันนั้น เดินทางจากฝั่งตะวันออกของสิบสองปันนาลงมาทางใต้เข้าสู่ประเทศไทย โดยมีจุดหมายแรกที่เมืองน่าน การเข้าสู่ประเทศไทยเข้าทาง อ.แม่สาย อ.เชียงแสน อ.เชียงของ จ.เชียงรายปัจจุบัน แล้วเข้าสู่ จ.พะเยาที่ อ.เชียงคำ อ.ภูซาง ผ่านไปยัง อ.ปงและ อ.เชียงม่วนซึ่งขณะนั้นพะเยาอยู่ในการปกครองของเมืองน่าน เจ้านันทวรฤทธิเดชเจ้าผู้ครองนครน่านในขณะนั้นจึงให้ชาวลื้อตั้งชุมชนอยู่ที่ อ.ท่าวังผา จ.น่าน และ อ.เชียงม่วน จ.พะเยา จึงปรากฏชุมชนชาวลื้อใน อ.เชียงม่วนหลายหมู่บ้าน บางหมู่บ้านตั้งชื่อตามหมู่บ้านในสิบสองปันนาที่ตนจากมา เช่น บ้านมวง บ้านทุ่งมอก บ้านท่าฟ้า เป็นต้น แต่ด้วยลักษณะพื้นที่ อ.เชียงม่วนเป็นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขา ทำให้ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูกโดยเฉพาะการทำนาของชาวไทลื้อ ชุมชนไทลื้อบางส่วนจึงขอพระราชทานอนุญาตจากเจ้าผู้ครองนครน่านย้ายไปตั้งชุมชนที่ อ.เชียงคำซึ่งมีพื้นที่ราบกว้างขวางกว่า (เว้นพื้นที่อ.ปงไปเนื่องจากเป็นชุมชนของคนไทยวนหรือคนเมืองตั้งอยู่ก่อนแล้ว) และเมื่อไปตั้งอยู่ใน อ.เชียงคำบางหมู่บ้านก็ใช้ชื่อตามชื่อหมู่บ้านใน อ.เชียงม่วน ที่ย้ายมา

ภาพ 1 แผนที่แสดงเส้นทางการอพยพของชาวไทลื้อ
ที่มา: ธนิก หมื่นคำวัง ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ 2555.

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งของวัด กับการวางผังหมู่บ้านของชุมชนไทลื้อ และเพื่ออธิบายลักษณะของรูปทรงวิหารไทลื้อ ปัจจัยที่มีผลให้เกิดพัฒนาการของรูปแบบวิหารไทลื้อ เพื่อหาแนวทางในการรักษา และส่งเสริมอัตลักษณ์ของวิหารไทลื้อเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ต่อไปในอนาคต

กรอบแนวคิดในการศึกษา

เพื่อให้การดำเนินการศึกษามีบรรลุผลที่สมบูรณ์จำเป็นต้องใช้กรอบความคิดหลายกรอบเป็นเครื่องมือ ในการนำไปสู่การ วิเคราะห์และตีความ(อรรถิรี ปาณินท์,2543) กรอบความคิดที่จะนำไปใช้ประกอบด้วย

1. กรอบความคิดในการศึกษาสถาปัตยกรรมและชุมชนในลักษณะภาพรวมหรือบริบทนิยมเพื่อที่จะเลือกกรณีตัวอย่าง
2. กรอบความคิดแบบการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อพิจารณาความเหมือน ความต่าง และความแปรเปลี่ยน รวมถึงปัจจัย ที่ส่งผลต่อการแปรเปลี่ยนนั้นๆ

3. กรอบความคิดในด้านการอนุรักษ์เพื่อพิจารณาศักยภาพของการคงอยู่ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แต่อย่างไรก็ตามในการดำเนินการใช้กรอบความคิดทั้ง 3 กรอบ เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์จะดำเนินการไปตามกรอบความคิดหลัก ทางด้านสังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเกณฑ์ โดยใช้วิธีจำแนกสถาปัตยกรรม 3 วิธี คือ

- จำแนกตามอายุอาคาร
- จำแนกตามลักษณะทางกายภาพ
- จำแนกตามสภาพแวดล้อม

วิธีการและเครื่องมือในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

วิธีการศึกษาเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้กรอบความคิดมานุษยวิทยา-สถาปัตยกรรม เป็นการศึกษา ทางสถาปัตยกรรมซึ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับด้านกายภาพของหมู่บ้านและตัวบ้านผนวกกับการศึกษาอิทธิพลของสังคมและ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ส่งผลมายังตัวสถาปัตยกรรม ดังนั้น ข้อมูลที่จำเป็นอย่างยิ่ง คือ การสำรวจสภาพปัจจุบันด้วยการถ่ายภาพและ แผนที่ในลักษณะทาง Visual Survey ผนวกกับการรังวัดอาคารในลักษณะของ Measure survey โดยในการสำรวจภาคสนาม แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่

แผนการดำเนินโครงการ แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 ใช้ระยะเวลาในการดำเนินงาน 6 เดือน รวบรวมข้อมูลทั่วไปของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในสิบสองปันนาและใน ประเทศไทย ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของวัด เพื่อกำหนดเลือกสรรวัด กรณีศึกษา เพื่อจัดทำรายงานวิจัยฉบับร่างครั้งที่ 1

ระยะที่ 2 ใช้เวลาในการดำเนินงาน 12 เดือน ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม เนื่องจากต้องแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ช่วง กล่าวคือ ช่วงที่ 1 เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่แคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ช่วงที่ 2 เก็บข้อมูลภาคสนามใน พื้นที่จังหวัดน่าน ประเทศไทย โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลในลักษณะการสัมภาษณ์เก็บรายละเอียดการวางผังบริเวณวัด การวางผัง วิหาร ขนาดของผังพื้น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบต่าง ๆ รวมถึงโครงสร้างสถาปัตยกรรมวิหารไทลื้อที่ใช้เป็น กรณีศึกษา เพื่อจัดทำรายงานฉบับร่างครั้งที่ 2

ระยะที่ 3 ใช้เวลาดำเนินการ 6 เดือน ในการสรุปรวบรวมภาคสนามนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ตลอดจนสรุปเพื่อตอบ คำถามจากงานวิจัยที่ได้ตั้งไว้ข้างต้น รวมถึงข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยเพื่อจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

คำตอบที่ได้จากการศึกษา

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการเก็บข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม ทำให้สามารถตอบคำถาม จากจุดมุ่งหมายของการศึกษาได้ดังนี้ คือ

1. ความสัมพันธ์ของวัดและผังหมู่บ้านมีมากน้อยเพียงไร?

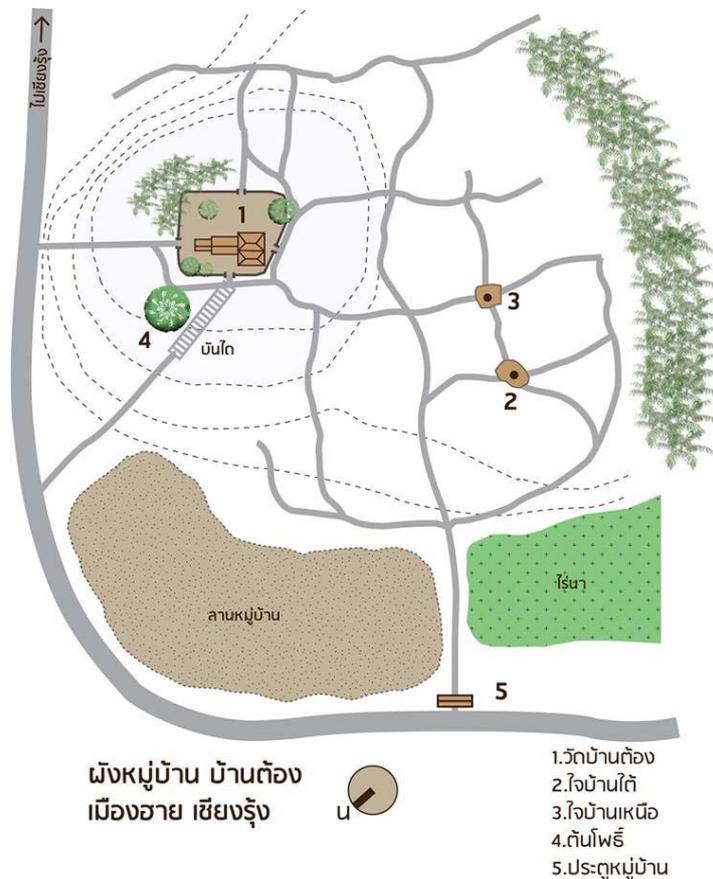
ความสัมพันธ์ของวัดกับผังหมู่บ้านไทลื้อ

ลักษณะเด่นของวัด

หมู่บ้านไทลื้อมีวัดขนาดใหญ่ หลังคาซ้อนหลายชั้น ขนาดหรือรูปแบบการก่อสร้างของวัดแตกต่างจากสิ่งก่อสร้างอื่นในหมู่บ้านอย่างชัดเจน

การวางผัง

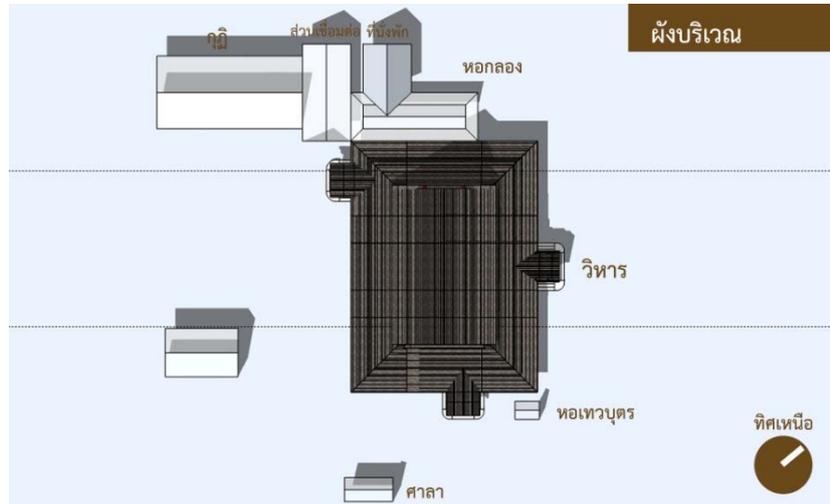
การวางผังสิ่งก่อสร้างอื่นเป็นองค์ประกอบของวัด ไม่มีรูปแบบตายตัว แต่แต่ละแห่งจะสร้างเสร็จสมบูรณ์ตามความพอใจของผู้คนในแต่ละรุ่น โดยทั่วไปวิหารจะตั้งอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยกุฏิ หอกลอง เจดีย์และอื่น ๆ ซึ่งมักมีเจ้าอาวาสร่วมกับผู้นำชุมชนเป็นผู้กำหนด โดยมีขนาดของที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญ

ภาพ 2 แสดงตัวอย่างผังหมู่บ้าน (บ้านต๋อง เมืองฮาย) ของชุมชนไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา

องค์ประกอบของวัดประจำหมู่บ้าน

- วัดขนาดเล็ก ประกอบด้วย วิหาร หอกลองและกุฏิพระ
- วัดขนาดใหญ่ ประกอบด้วย วิหาร หอกลอง กุฏิพระ พระอุโบสถ หอไตรและเจดีย์

ภาพ 3 แสดงตัวอย่างผังวัด(วัดบ้านอ้อ) ในแคว้นสิบสองปันนา

2. รูปแบบของวิหารไทลื้อมีรูปแบบ อะไรบ้าง?

จากการศึกษารูปแบบวิหารไทลื้อในสิบสองปันนา และจังหวัดน่าน สามารถแบ่งได้เป็น 7 รูปแบบ โดยรูป คือ รูปแบบที่พบในสิบสองปันนา สามารถแบ่งรูปทรงวิหารได้เป็น 4 รูปทรง คือ

1. **ทรง A** คือ วิหารทรงโรง มีหลังคาทอดยาวผืนเดียว ไม่มีการลดชั้นหลังคา มีการยกคอสองและปีกนกโดยรอบ ได้แก่ วิหารวัดร่องชื้อ เมืองหลวง
2. **ทรง B** คือ วิหารทรงโรง มีหลังคาลดชั้น 3 ชั้น มีการยกคอสองและปีกนกโดยรอบ ได้แก่ วิหารวัดบ้านตอง เมืองฮาย
3. **ทรง C** คือ วิหารทรงโรงเหมือนทรง B แต่มีการลดดับในจำนวนชั้นหลังคาที่ลดด้วย รวมทั้งมีการต่อส่วนปีกนกออกและมีระเบียงโดยรอบตัววิหาร ได้แก่ วิหารวัดเชียงเจิง เมืองฮาย
4. **ทรง D** คือ วิหารจัตุรมุข ลักษณะอาคารที่ออกแบบแผนผังและรูปทรงเรือนอย่างรูปกากบาท ทำให้อาคารมีมุขหรือหน้าจั่วหันออกทั้ง 4 ทิศ 4 ด้าน ได้แก่ วิหารวัดบ้านเหลิม เมืองนูน

ภาพ 4: แสดงรูปทรงของวิหารที่พบในแคว้นสิบสองปันนา

รูปแบบที่พบในเมืองน่าน ประเทศไทย สามารถแบ่งรูปทรงวิหารได้เป็น 3 รูปทรง คือ

5. ทรง E คือ วิหารปิดแบบล้านนา วิหารที่มีหลังคาลดชั้นด้านหน้า 1 ชั้น และแบ่งพื้นที่มุขหน้าออกจากพื้นที่ใช้สอยภายในเหมือนวิหารของล้านนา ได้แก่ วิหารวัดเบ็งสกัต อ.ปัว วิหารวัดหนองบัว อ.ท่าวังผา
6. ทรง F คือ วิหารทรงโรง หลังคาในประธานเป็นทรงจั่วและมีหลังคาปีกนกลาดลงมา โดยเฉพาะส่วนหน้ายื่นคลุมมุขด้านหน้าที่ต่อออกมา ได้แก่ วิหารวัดหนองแดง อ.เชียงกลาง วิหาร
7. ทรง G คือ วิหารทรงโรงซ้อนกัน 3 ชั้น กล่าวคือ ชั้นบนสุดเป็นจั่วมีการยกคอสอง ถัดลงมาเป็นลักษณะทรงปั้นหยาซ้อนกัน 2 ชั้น ได้แก่ วัดต้นแหลง อ.ปัว

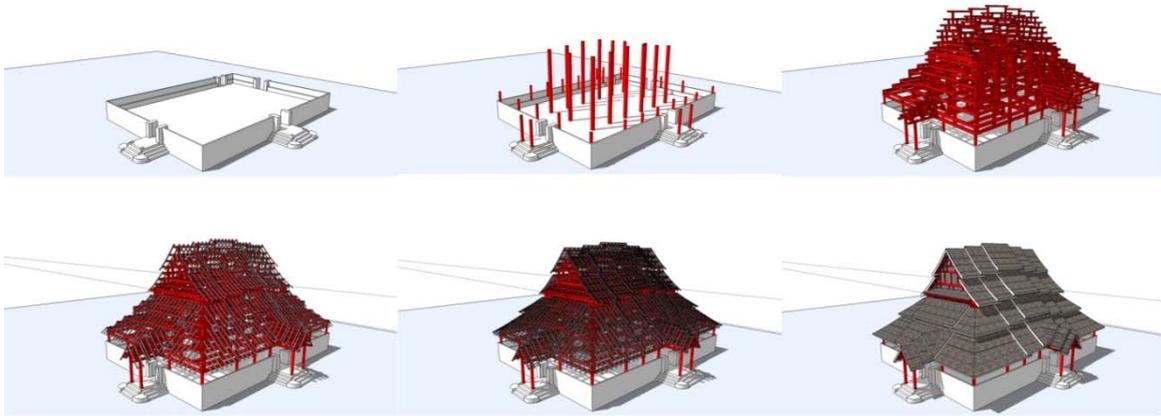

ภาพ 5 แสดงรูปทรงของวิหารไทลื้อที่พบในจังหวัดน่าน

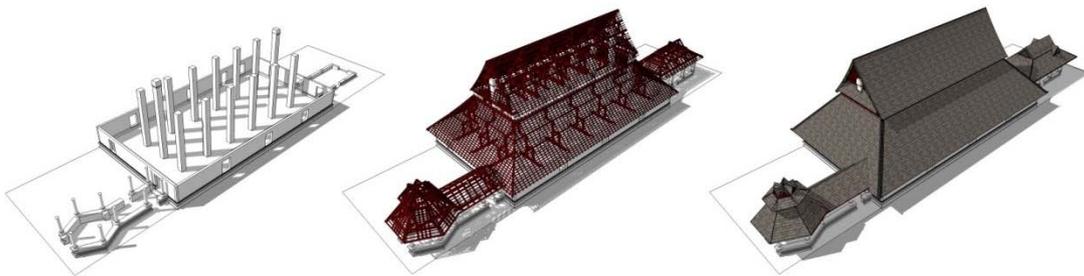
3. อัตลักษณ์ของวิหารไทลื้อเป็นอย่างไร

3.1 สรุปลักษณะเด่นของวิหารไทลื้อในสิบสองปันนา

เมืองสิบสองปันนาก็เป็นเมืองต้นแบบของวิหารไทลื้อที่มีลักษณะเฉพาะตัว กล่าวคือ ระเบียบแบบแผนของวิหารมีการวางตามแนวแกนของทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ผังวิหารเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผังนี้โดยรอบเป็นลักษณะของผนังหุ้มอาคาร มีการเจาะช่องแสงขนาดเล็ก หลังคาที่พบส่วนใหญ่จะเป็นทรงโรง คือมีหลังคาทรงจั่วด้านบนและมีปีกนกล้อมรอบหลังคาทั้งสี่ด้าน อาจมีการซ้อนชั้นของหลังคา หรือการซ้อนชั้นบริเวณปีกนก ความแตกต่างของวิหารต้นแบบเมืองสิบสองปันนาคือ ลวดลายที่ประดับตกแต่งอย่างวิจิตรงดงาม เช่น วิหารวัดบ้านตอง เมืองฮาย

ภาพ 6 แสดงลักษณะโครงสร้างของวิหารไทลื้อที่พบในแคว้นสิบสองปันนา แบบที่ 1

ภาพ 7 แสดงลักษณะโครงสร้างของวิหารไทลื้อที่พบในแคว้นสิบสองปันนา แบบที่ 2

3.2 สรุปลักษณะเด่นของวิหารไทลื้อในเมืองน่าน

จากการศึกษาวิหารแบบไทลื้อในเมืองน่าน ทำให้สามารถสรุปลักษณะเฉพาะของรูปแบบวิหารไทลื้อในประเทศไทยได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

แบบที่ 1 กลุ่มวิหารที่ยึดถือเหมือนวิหารต้นแบบ วิหารไทลื้อกลุ่มนี้มักพบมากในแถบจังหวัดน่าน และพะเยา ซึ่งอยู่ในช่วงการเข้าพื้นที่อาณาจักรล้านนา (พ.ศ.2339-พ.ศ.2436) รูปแบบของวิหารจะมีลักษณะของวิหารมีการวางตามแนวแกนของทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ผังวิหารเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผนังโดยรอบเป็นลักษณะของผนังหุ้มอาคาร มีการเจาะช่องแสงขนาดเล็ก หลังคาที่พบส่วนใหญ่จะเป็นทรงโรง คือมีหลังคาทรงจั่วด้านบนและมีปีกนกล้อมรอบหลังคาทั้งสี่ด้าน อาจมีการซ้อนชั้นของหลังคา หรือการซ้อนชั้นบริเวณปีกนก ลักษณะเด่นอีกอย่าง คือ การยกคอสอง เพื่อนำแสงเข้าสู่ตัวอาคาร และเป็นส่วนเชื่อมหลังคาจั่วกับปีกนกเข้าด้วยกัน ตัวอย่างของวิหารกลุ่มนี้ได้แก่ วิหารวัดหนองแดง อ.เชียงกลาง วิหารวัดต้นแหลง อ.ปัว เป็นต้น

ภาพ 8 แสดงลักษณะโครงสร้างของวิหารไทลื้อที่พบในประเทศไทย(วัดต้นแหลง อ.ปัว) แบบที่ 1

แบบที่ 2 กลุ่มวิหารที่มีพัฒนาการทางรูปแบบ และมีลักษณะเฉพาะตน วิหารกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลทางด้านสถาปัตยกรรมผ่านสถาปัตยกรรมในเมืองศูนย์กลางของท้องถิ่นเป็นต้นแบบ ผสมกับวัฒนธรรมล้านนาซึ่งถือเป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปวัฒนธรรมหลักของผู้คนในพื้นที่บริเวณนี้ ณ ในเวลานั้น ทำให้รูปแบบของวิหารกลุ่มนี้ ได้รับการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม หรือลดทอนบางส่วนให้มีลักษณะผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่นนั้น ๆ ตัวอย่างของวิหารกลุ่มนี้ได้แก่ วิหารวัดเบ็งสกัต อ.ปัว วิหารวัดหนองบัว อ.ท่าวังผา เป็นต้น

ภาพ 9 แสดงลักษณะวิหารวัดหนองบัว อ.ท่าวังผา จ.น่าน

4. วิหารไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา กับในประเทศไทยมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

ความเหมือน

วิหารไทลื้อในสิบสองปันนาและในเมืองน่าน ส่วนใหญ่ที่พบจะมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีการย่อเก็จ ทำให้การซ้อนชั้นหลังคาไม่ซับซ้อน ไม่มีการลดชั้นของระดับหลังคาลงมาเหมือนแบบล้านนา

แผนผังของวิหารทุกแห่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยทั่วไปมีความยาวประมาณ 5-7 ห้อง และกว้าง 6-8 ห้อง หนึ่งห้องจะมีขนาดพื้นที่ประมาณ 2-4 ตารางเมตร

วิหารทุกแห่งจะมีเส้นแกนยาว ทอดจากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก หันพระพักตร์ออกสู่ทิศตะวันออก วิหารบางแห่งอาจมีเส้นแกนทอดจากทิศเหนือไปทิศใต้ หากลักษณะของพื้นที่บังคับ

ความต่าง

วิหารเกือบทุกแห่งในสิบสองปันนามีโครงสร้างแบบตั้งชื่อไว้บนหัวเสาที่วางเรียงไว้ 2 ชั้น แบ่งวิหารออกเป็นส่วนใหญ่และส่วนนอก ส่วนในจะมีพื้นที่กว้างโอโง่ง ในขณะที่ส่วนนอกซึ่งอยู่ด้านปีกทั้ง 2 ข้างจะแคบกว่าและมีเพดานต่ำกว่า การแบ่งพื้นที่นี้ช่วยให้อากาศถ่ายเทได้ดี ห้องโถงส่วนในใช้เป็นที่ชุมนุมของพุทธบริษัทและผู้มีจิตศรัทธา ที่จะนั่งพร้อมเพรียงกันบนเสื่อหรือพาดไม้ไผ่เบื้องหน้าองค์พระพุทธรูป

ส่วนวิหารไทลื้อเมืองน่าน มีโครงสร้าง 2 แบบ คือ ในกลุ่มของหลังคาแบบทรงโรง (ฮ่างหงส์) มีแบบแผนที่ต้องสร้างหลังคาปีกนกที่เรียกว่า หลังผัด ซ้อนสองชั้นหรือหลายชั้นรองรับหลังคาทรงจั่ว เรียกว่า หาน ในชั้นบนสุดเสมอ การซ้อนกันของหลังคาหลายชั้นแบบดังกล่าวเชื่อว่าเป็นการจำลองชั้นของสวรรค์และรูปแบบที่สื่อถึงวิมานปราสาทให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า

ความต่างของโครงสร้างหลังคาทรงจั่วของวิหารไทลื้อเมืองน่าน แสดงการวางเสาดู๊กตามบนชื่อหลวงและซ้อนกันขึ้นไปด้วยตำแหน่งที่ลดต่อเนื่องเท่าๆกันรับเสาดั้งลอย(อกไก่) จึงทำให้จันทันพาดตรงตามทรงจั่วหลังคาส่วนนี้ ไม่แหลมชะลูดอ่อนโค้งอย่างทรงจั่ววิหารในสิบสองปันนา ที่สร้างโคมสามชั้นแรกมักสร้างเป็นชุดเดี่ยวๆ คือ การใช้ตักตาชุดสั้นเตี้ยวางห่างกันบนชื่อหลวงซ้อนกันขึ้นไปรองรับเสาดั้งที่มีความสูงชะลูด

ภาพ 10 แสดงลักษณะโครงสร้างหลังคาของวิหารวัดหนองบัว อ.ท่าวังผา จ.น่าน

5. พัฒนาการของรูปแบบวิหารไทลื้อมีพัฒนาการอย่างไร?

การพัฒนารูปแบบของวิหารไทลื้อในสิบสองปันนา

ยังคงรักษาลักษณะของวิหารไทลื้อต้นแบบได้อย่างดี ถึงแม้การกำหนดขอบเขตของช่วงอายุอาคารที่ผู้วิจัยตั้งใจจะใช้เป็นเกณฑ์เพื่อกำหนดอายุของกรณีศึกษาจะทำได้ เนื่องจากวิหารเก่าต่างๆในแคว้นสิบสองปันนาถูกรื้อลงในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมของจีนในช่วง พ.ศ.2509-2519 ทำให้วิหารตามวัดต่างๆถูกสร้างใหม่หลังจากนั้นลงมา โดยในแง่ของการสื่อความหมายทางด้านคติความเชื่อ วิหารไทลื้อมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมในแต่ละส่วนที่มีความหลากหลายรูปแบบและแรงบันดาลใจประกอบเป็นวิหารใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งหมดสื่อความหมายเชื่อมโยงกับความอุดมสมบูรณ์ ความบริสุทธิ์พุทธศาสนา

ตั้งแต่การประดับนาค สิ่งที่ทำขึ้นได้ การประดับตกแต่งวิหารที่เด่นชัดที่สุดน่าจะเป็นเครื่องบนหลังคา ประดับด้วยลายปูนปั้นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ลายเมฆไหล ตรงกลางของสันหลังคาเป็นปูนปั้นรูปปราสาทมีฉัตรซ้อนกันสามชั้น และมีการลดชั้นของหลังคา ทั้งหมดล้วนแสดงความหมายของ จักรวาล ในพระพุทธศาสนา หรือหลัก ไตรภูมิ ตามที่เราเข้าใจ

ภาพ 11 แสดงองค์ประกอบของวิหารวัดบ้านตอง เมืองฮาย แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

การพัฒนาการของวิหารไทลื้อในเมืองน่าน ประเทศไทย

การพัฒนาการรูปแบบของรูปแบบวิหารไทลื้อเมืองน่าน มีพัฒนาการทั้งแบบที่พัฒนาจากวิหารต้นแบบในแคว้นสิบสองปันนา และแบบวิหารที่มีความเรียบง่ายไปสู่วิหารที่มีขนาดใหญ่ขึ้น หรือมีรูปทรงที่มีความซับซ้อนขึ้น รวมถึงปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครอง ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อรูปแบบวิหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในไทย จากการศึกษาพบว่า วิหารแบบล้านนา และ วิหารแบบหลวงพระบาง มีอิทธิพลต่อรูปแบบของวิหารไทลื้อในเมืองน่านเป็นอย่างมาก ยกตัวอย่างเช่น วิหารวัดหนองบัว และวิหารวัดพระธาตุเบ็งสกัด เป็นต้น

ภาพ 12 แสดงลักษณะของวิหารวัดบุญยืน

ที่มา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์นพคุณ ต่อวงศ์ (วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545)

สรุปผลการศึกษา

จากกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง ผลของการศึกษาทำให้ทราบว่า ในดินแดนสิบสองปันนา รูปแบบการสร้างวิหารก็ยังมียึดถือรูปแบบเดิม แต่ใช้ว่าเป็นรูปแบบเดิมทั้งหมด ยังมีบางส่วนได้รับอิทธิพลจากศิลปะสถาปัตยกรรมจีนเข้ามาผสมด้วย ส่วนในประเทศไทย ในช่วงที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย รูปแบบของวิหารในช่วงแรก เป็นรูปแบบที่มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมจากวิหารต้นแบบที่สิบสองปันนา หลังจากนั้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ยังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านนาและประเทศใกล้เคียง เช่นรูปแบบของวิหารทรงคฤหาส์ที่ได้รับอิทธิพลของวิหารแบบล้านนา หรือ วิหารที่มีหลังคาอ่อนช้อยแบบหลวงพระบาง ทำให้รูปแบบของวิหารไทลื้อมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของกลุ่มชน และผู้คนที่ให้การอุปถัมภ์ แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบวิหารไทลื้อที่พบจากทั้งสองแหล่งที่ตั้งของกรณีศึกษาก็ยังมีลักษณะร่วม กล่าวคือ การคงไว้ซึ่งแนวคิดของวิหารไทลื้อต้นแบบที่สิบสองปันนา ผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่น จนทำให้เกิดวิหารที่มีลักษณะเฉพาะตามถิ่นที่อยู่ขึ้นมา

เอกสารอ้างอิง

กรมศาสนา. (2532). **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.

กรมศิลปากร. (2525). **การขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาพเหนือ เขตความรับผิดชอบของหน่วยงานศิลปากรที่ 4 ตามโครงการ**

สำรวจและขึ้นทะเบียนโบราณสถานและโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

จูเหลียงเหวิน (เซียน) งามพรรณ เวชชาชีวะ (แปล). (2536). **ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบ**

สองปันนา, โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์: กรุงเทพฯ.

เฉลิมชัย เกรียงชัย. (2544). **การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นพะเยา กรณีศึกษาอาคารประเภทวัด**, รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร.

โชติ กัลยาณมิตร. (2518). **พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง**. กรุงเทพฯ: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.

ธนิช หมั่นคำวงศ์. (2550). **ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทลื้อ**, วิทยานิพนธ์ การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตร

บัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม : มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ธีรภาพ โลหิตกุล. (2538). **คนไท ในอุษาคเนย์**, สำนักพิมพ์ผู้จัดการ: กรุงเทพฯ.

วรสิทธิ์ บุญสุรรัตน์. (2547). **วิหารล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.

สมคิด จิระทัศน์กุล. (2544). **วัด: พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมใจ แซ่โจ้ว และวีระพงศ์ มีสถาน. (2541). **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยลื้อ**, โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด: กรุงเทพฯ, อรศิริ ปานินท์. (2539). **บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น**, สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

Kreangkrai Kirdsiri.(2008). **CULTURAL LANDSCAPE AND VERNACULAR ARCHITECTURE IN HISTORIC TOWN OF KENG TUNG, SHAN STATE, MYANMAR**. DOCTOR OF PHILISOPHY Program of Architectural Heritsge Management and Tourism(International Program)Graduate School SILPAKORN UNIVERSITY.